

Fabó László Pál (Budapest):

Beszédhangjaink létmozzanatok²

A magyar nyelv szervességének egyik bizonyítható összetevője a gyökrendszer. A másik, a belőle következő ragozó működés.

Sokan, egyre többen gondolják (velem együtt), hogy a gyökök fölépítése, fölépülése a beszédhangokból nem esetleges, hanem kitapintható rendszert alkot.

Azaz a beszédhangok maguk is értelmet hordozók kellett legyenek valaha, ám időközben saját jelentéseik elfedődtek a beszéd fejlődésének későbbi következményeiben.

Jelentős számú próbálkozás történt a beszédhangok saját jelentéseinek föltárására. Azonban ezek eredményei annyira különbözőek, hogy belőlük lehetetlen védhető összegzést készíteni.

Természetes kérdésként merül föl, mi lehet a szorgos munkák ellenére jelentkező különbözőségek oka?

Valamint, hogy lehetséges-e olyan megközelítés, amely ezen oko(ka)t kizárva, megalapozott eredményeket biztosíthat?

Előadásomban – röviden – e kérdésekre keresek és javaslok válaszokat.

Tisztelettel és szeretettel köszöntök minden megjelentet.

Különös örömmel látom, hogy néhány barátom is eljött, abban a reményben, hogy esetleg valami érdekeset is hallhat majd. Én is reménykedem benne, hogy tudok ilyennel szolgálni.

Nagyon köszönöm a szervezőknek, hogy az előadásomat Bérczi Szaniszló előadása utánra tették. Ez két szempontból is nagyon kedvező. Egyrészt ő olyan magasra tette a léceket, hogy ezt én biztosan nem fogom tudni átugrani, úgyhogy inkább csak bizonyos értelemben kapcsolódni fogok hozzá. Másrészt pedig azért, mert a témát nagyon magas szinten előkészítve bevezette, illetőleg bizonyos részleteiben be is mutatta. Én messze nem tudok és nem is áll szándékomban egy ennyire tág rendszerszemléletű előadást tartani. De azért igyekezni fogok, hogy mégiscsak legyen ilyen vonatkozás is benne.

Mindenesetre talán a hangulat megalapozása érdekében néhány dolgot elmondanék arról én „bűnbeesésemről“. Villamosmérnök vagyok és – őszintén szólva – életem java részében elsősorban műszaki dolgokkal foglalkoztam. Az alapvető érdeklődésem is mindig ez volt. És ha 30-50 évvel ezelőtt megkérdeztek volna arról, hogy valaha foglalkozom-e majd a nyelvvel, illetőleg a nyelv bizonyos vonatkozásaival, a beszéddel, az írásokkal, határozott nemet mondtam volna. De hát természetesen az élet váratlan fordulatokat is tud produkálni, esetemben is ez történt.

Éppen 1999 őszén egy véletlen folytán meghallgathattam Kiss Dénes költőnek az akkor frissen megjelent *Bábel előtt* című kötetének a bemutatóját. És olyan mértékben felizgatta a fantáziámat mindaz, amit a Kiss Dénes akkor elmondott, hogy nemcsak rögtön megvettem a könyvét, hanem utána minden könyvét megvettem, amit később megjelentetett. Olyan dolgokat és olyan mélységeket mutatott be a nyelvünk, a magyar nyelv működéséről, amire én soha nem gondoltam korábban, és ami magával ragadott. Ennek sokféle következménye lett.

Az egyik következménye az lett, hogy rájöttem, hogy micsoda dolog az, hogy én itt élek – akkor már éppen ötven éve – Magyarországon, Magyarországon születve, és nem tudok semmit a székely–magyar rovásírásról. Úgyhogy az ő hatására, az ő gondolatainak a hatására akkor megtanultam rovásírni és olvasni. Ez aztán nagyon szörnyű következményekkel járt, mert inentől kezdve az íráskutatási dolgok is elkezdtek izgatni. Úgyhogy egy átmeneti időben az

² Az előadás legépelt, változatlan szövege.

egyiptomi hieroglifák témája izgatott. Aztán rájöttem, hogy ez egy olyan iszonyatosan nagy téma, ami meghaladja az erőmet és a képességeimet.

Ennek nyomán áttért az érdeklődésem az etruszkok írására, amely egyébként – nyilván sokan tudják – nagyon hasonlít, nagyon emlékeztet, sőt a jelkészletének közel 70 %-ban szinte pontosan megegyezik a székely rovásírással. Tehát a hivatalos íráskutatás álláspontjától eltérően én úgy gondoltam, hogy az etruszk írás is egy rovásírás változat. Ezt elég hosszasan vizsgáltam. Egy könyvet is írtam aztán annakidején ebből, amely könyvnek a bemutatóját éppen Záhonyi András barátom [feléje mutat] tartotta 2007-ben.

És ez az etruszk íráskutatás vezetett el – Kiss Dénes nyomán, Varga Csaba nyomán és jónéhány barátom gondolatainak a megismerése nyomán – oda, hogy szükségszerű módon kell, hogy a beszédhangjaink önálló értelmet hozó elemei legyenek a beszédünknek. Teljesen függetlenül attól, hogy erről tudunk vagy sem.

Igazából Kiss Dénes már a 2004-ben megjelentetett *Bábel után* c. könyvében egy komoly fejezetet szentelt a beszédhangoknak. És a tetejében az, amit abban írt engem nagyon emlékeztetett, vagy pontosabban nagyon erősen párhuzamba vonható volt azzal, amit én az etruszk íráskutatás kapcsán megtapasztaltam az etruszkok írásáról.

Ez tehát megerősített, hogy ez egy fontos, izgalmas terület. Elkezdtem utánaolvasgatni másoknál. Nagy szerencsémre, amikor az első ezzel kapcsolatos előadásomat 2008 környékén tartottam, megjelent a körben Varga András nevű barátunk – aki sajnálatomra nincs itt, mert külföldön tartózkodik éppen – és elmondta, hogy már ő is akkor már legalább 4-5 éve foglalkozott a magyar nyelv hangzóinak lehetséges saját értelmével. Írt is már akkor, 2004-ben egy honlapon közölt, saját véleményeket. Felhívta a figyelmemet arra, hogy ez egyáltalán nem kicsi múltra visszatekintő téma, tekintve, hogy egy sajnos méltatlanul elfeledett hazánkfia, dr. Balla Zoltán orvos filozófus 1946-ban megjelentetett egy könyvet erről a témakörrel. Ennek a könyvnek megjelent a reprint kiadása 2009-ben a Napkút Kiadó gondozásában *A szemléletes gondolkodás logikája* címmel.

Azonnal megvettem a könyvet. Elolvastam, és rendkívül módon fellelkesített az, amit Balla Zoltán írt a hangokról. Majd hosszasan elemezgetve, kutatgatva az ő gondolatmenetét, egyszerűen rádöbbsentem, hogy ez az ember zseniális dolgot fedezett fel, és a hatalmas tudásából következő módon sajnálatos tévútra jutott a későbbi vizsgálataira nyomán. Erről írtam is egy kis esszét, ami több helyen megjelent már az Interneten.

A lényeg az volt, hogy Balla Zoltán felismerte, hogy a beszédhangok nem olyan módon elemei a beszédünknek, mint mondjuk a szavak, vagy bármilyen más mondat elemek, hanem a beszédhangok saját fizikai valósággal rendelkező dolgok, és mint ilyenek, függetlenek, jórészt függetlenek a gondolatainktól, a képzeleteinktől, a logikánktól. Egész egyszerűen hordoznak egy fizikai valóságot magukban a rezgés jellegükben, ami a levegőn keresztül terjedve eljut a hallgatójához. Ezen kívül pedig egy másik nagyon különös tulajdonsága van a beszédhangoknak, hogy mindenki, akivel ezen hangok segítségével bármit közölni akarunk, amikor el akarunk mondani neki valamit, akkor az illető abba a kultúrkörbe kell, hogy tartozzon, aki használja, aktívan használja ugyanezeket a hangokat. Vagyis az történik, – az ősidőkben meg különösen ez kellett, hogy történjen, a mai napig is nagyrészt ez történik – hogy amikor kiejtünk egy beszédhangot, a hallgatója nemcsak egyszerűen hallja annak a rezgés jellegét, hanem, mivel saját maga is tudja, hogy hogyan kell azt a hangot kiejteni, pontosan birtokában van mindazoknak a tulajdonságoknak, testi tulajdonságoknak, amelyek a hang képzéséhez, előállításához szükségesek. Ennek következtében, amikor meghallja, vagy némán, vagy hangosan meg is ismétli a beszédhangot. És mint ilyet, újból előállítja tehát saját maga is. Ezzel saját maga számára előállítja azt a teljes testi működésrendet, amely a beszédhang sajátossága a beszéd közben.

Balla Zoltán ezek után tehát megfogalmazta, hogy a beszédhang egy olyan fizikai valóság, amely hordozza a saját tulajdonságait, és átviszi a hallgatóba, a hallgatójában újra létrehozza

azokat a mozzanatok, amelyek a képzése nyomán szükségesek. Ez pedig azt jelenti, hogy a beszédhangok nem olyan módon kapcsolódnak jelentéshez, mint ahogyan mi mondjuk a szavak esetében, vagy a mondatok esetében ezt gondoljuk. Ugye itt Bérczi]Szaniszló előadásában elhangzott Noam Chomsky neve, illetőleg jónéhány más híres nemzetközi nyelvész foglalkozott ezzel a kérdéssel. Szaniszló említette is, hogy közmegegyezés kérdése a szavak értelme. Nos, a helyzet az, hogy a beszédhangok esetében nem erről van szó. Itt nem megegyezésekről van szó, hanem működésekről, amelyek éppen a Szaniszló által említett hasonlósági alapon összekötnek és összeköthetnek különböző jelenségeket, a jelenségvilág különböző elemeit.

Ami tehát azt jelenti, hogy a beszédhang értelmét, az általa hordozott értelmet illetően nem megegyezünk dolgokban, hanem egész egyszerűen a hang képezi ki, alakítja ki a jelentést, a saját jelentését bennünk. Teljesen függetlenül attól, hogy erről tudunk, vagy nem tudunk, hogy képesek vagyunk-e felfogni, vagy nem vagyunk képesek felfogni. Amikor a csecsemő, pontosabban a gyermek, a kisgyermek beszélni tanul, tulajdonképpen mindezeket átveszi a szülők beszédéből. Kialakul benne a beszédhangok képzésrendszerén keresztül a beszédhangok, az aktuális beszédhangok által hordozott értelem. És a későbbiekben ezek az értelmek fogják tudat alatt, vagy tudattalan mezőben meghatározni a későbbi szavak, a belőlük összeépülő szavak lehetséges értelem és jelentés tartalmát. Amelyek persze később a társadalmi kölcsönhatásokban módosulhatnak, sőt állandóan módosulnak is, mármint a sok hangból álló szavaink értelméi, de alapvetően ezek a változások nem érintik, nem is érinthetik a beszédhangok fizikai és gesztus, testi gesztus szinten működő eredeti saját értelemét.

Ennek kapcsán egyébként szükségesnek gondolom megemlíteni, hogy – most az előadásban is Bérczi Szaniszló említette, hogy *hangutánzó* – számomra döbbenetes dolog, hogy egy hangot hangutánzónak nevezzek. A hang az hang, és vannak nagyon hasonló hangok. Ezeknek a hangoknak egy része olyan, amelyet a testünk, a testi működéseink önkéntelenül is kibocsátanak velünk, vagy kibocsátanak. Itt vegetatív működéseket sem felejtve el. És vannak a természetben, a világban működő dolgok, amelyek ehhez nagyon hasonló hangokat hoznak létre. És ez a hasonlóság egyúttal össze is kapcsolja bennünk azokat a jelenségeköröket, amelyek ilyen, vagy ilyen módon egymáshoz hasonló hangokat képviselnek.³

Ebből viszont az követkeik, hogy a beszédhangokat ha vizsgáljuk, akkor olyan lehetőség rendszert kapunk a kezünkbe, amelyet a nyelv általános vizsgálati módszereivel nem lehetséges elérni. Hogy mire gondolok itt. Arra, – és akkor egy pillanatra vissza kell térnem dr. Balla Zoltánnak erre a zseniális felfedezésére – hogy ő ugye, szó szerint azt mondta, – és ez az előadásomnak a címében is megjelenő fogalom, – hogy mozzanatok, a hangok létmozzanatok. Miért izgalmas ez a dolog? Azért, mert önálló fizikai valóságként olyan működéstípusokat képviselnek, amelyek sok más, a körülöttünk és bennünk működő folyamatban hasonló módon zajlanak le. Egyáltalán, amikor valakivel beszélgetve el akarunk mondani valamit, közölni akarunk vele valamit, valamilyen élményünket vagy gondolatunkat, akkor tulajdonképpen nincs is más lehetőségünk, mint hogy egy vagy megélt, vagy elképzelt folyamatot, amit el akarunk mondani, felbontunk, feldarabolunk, önkéntelenül feldarabolunk mozzanataira, ezeket a mozzanatokot valamilyen rendbe, úgynevezett logikai rendbe rendezzük, és ezeket a mozzanat sorokat jelenítjük meg a beszédünk során számára, számukra.

Nos, ebben a mechanizmusban az a tény, hogy a beszédhangok saját mozzanat típusokat képviselnek és hordoznak, azt jelenti, hogy a beszédhang szinten mi ténylegesen reprodukáljuk, létrehozuk azokat a folyamatokat, amelyeket közölni akarunk. A mozzanatainkban összeépítve hozzuk létre, reprodukáljuk – 'szép' magyar szóval – és ilyen módon tesszük hallgatóink számára megérthetővé, felfoghatóvá mondanivalónkat.

³ Azaz már hang-szinten is egymás hangjelentés világában élünk, amint gondolati életünkben is erőteljesen egymásban, egymás világában élünk, igen keveset hozzáadva a gondolati összességhez. – *A szerkesztő megjegyzése.*

Most itt fontosnak tartok kitérni egy tapasztalatom szerint nagyon általános véleményre, nevezetesen hogy a világról alkotott vagy a világról szerezhető ismereteinknek túlnyomó része vizuális, látás segítségével jut el belénk, kapjuk meg ezeket, és hogy sokkal kisebb arányban a hangok vonatkozásában. Ez valóban igaz egy bizonyos értelemben, nevezetesen abban, hogy a világról alkotott élményeink vagy a világból kapott élményeink, nagymértékben látványélmények. Ugyanakkor viszont ezek a látványélmények nem közvetlenül kapcsolódnak bennünk össze a hangélményekkel. Azon egyszerű oknál fogva, hogy a látványélményeket a szemünkön keresztül kapjuk meg, a hangélményeket pedig egy független szervünkkel, a fülünkkel. Ennek az a következménye, hogy egyfajta – megint 'szép' magyar szóval – szinkronicitási probléma áll elő. Nevezetesen hallhatunk hangokat olyankor, amikor nem látunk, láthatunk dolgokat olyankor, amikor nem hallunk, és hogy ezek összetartoznak-e vagy sem, az nagymértékben attól függ, ha tetszik, azon a szerencsén múlik, hogy éppen jól látjuk-e azt a jelenséget, amelynek éppen jól halljuk-e a hangjait, és hogy ezt a kettőt a két független információ szerző csatornán, - a szemünkön és a fülünkön - keresztül megkapva, jól kapcsoljuk-e össze. Ami tehát azt jelenti, hogy itt a hangok által hordozott létmozzanatok és a látvány által szintén tetten érhető létmozzanatok összekapcsolódása zajlik bennünk, az agyunkban. Amely egy sajátos folyamat, és amely viszont lehetővé teszi – éppen ez teszi lehetővé – azt, hogy a különböző, például hangjukban hasonló jelenségeket egymáshoz párosítva egymásra vonatkoztathassuk, ha úgy tetszik, hasonlíthassuk.

És akkor eljutunk ténylegesen két nagy problémához, két nehézséghez. Az egyik nehézséggel éppen akkoriban találkoztam, amikor engem ez a témakör komolyan magával ragadott, tehát 2007, 2008, 2009 környékén. Sok, beszédhangokkal foglalkozó előadást hallottam, pontosabban inkább értekezést, tanulmányt olvastam. Döbbenet tapasztaltam, hogy miközben mindenki arra törekszik, hogy valamilyen módon tetten érje, megfogalmazza az egyes beszédhangok lehetséges értelemkörét, mozzanat jellegét, szinte mindenki más eredményre jutott. Valójában egyébként nem nagyon találkoztam olyannal, aki – Balla Zoltánon kívül – a mozzanat jellegét felismerte volna. Ez nagyon zavarba ejtett, és elkezdett izgatni a kérdés, hogy ugyan vajon miért szinte törvényszerű, hogy a jóindulatú, elhivatott és nagyon komoly energiákat erre fordító kutatók egymástól homlokegyenest eltérő eredményekre jutnak, és egymással se nagyon tudnak megértésre jutni a beszélgetések során.

Végül is abban találtam meg a magyarázatot, és egyúttal dr. Balla Zoltán élete nagy tragédiáját, hogy – ahogyan az előbb Bérczi Szaniszló mondta – mi rettentően összetett módon gondolkodunk ma már. Nagyon bonyolult fogalomkészletekkel, nagyon széles, a világról szerzett ismeretkörrel. Amelyeket éppen hasonlósági, vagy vélt hasonlósági alapon – ugye megint csak 'szép' magyar szóval – asszociatív módon egymáshoz kapcsolunk önkéntelenül is. Ebből pedig olyan ellenőrizhetetlen, tetten érhetetlen gondolatfolyamok, ha durvábban akarok fogalmazni, olyan képzelgés áradatok születnek, amelyeknek az elemenként való kielemezése szinte lehetetlen. Az esetleg benne lévő nem megfelelőségek, az indadekvát vonatkozások szinte tetten érhetetlenek.

Példaként említem meg, hogy dr. Balla Zoltán azért nem lett hazánk egyik nagy beszédkutatója, – annak ellenére sem, hogy 1986-ban, tehát 40 évvel azután, hogy megjelentette a könyvét, alkalmat kapott arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémián elmondja az ezzel kapcsolatos gondolatait, – mert ő is eltévedt ezekben a kapcsolatteremtési folyamatokban. Rájött ugyan arra, hogy a beszédhangok mozzanatok, méghozzá a létezés legegyszerűbb mozzanat elemeinek változatai, de ő is úgy gondolta, hogy ez képi megjelenítésben van az agyunkban. Ezért elkezdett azzal foglalkozni, hogy mik a legegyszerűbb képelemek, amelyeket egyáltalán megfogalmazhatunk. Eljutott oda, hogy a legegyszerűbb geometriai alakzatok a legegyszerűbb képelemek, látványelemek, tehát szükségszerű, gondolta ő, hogy a hangok szintjén megjelenő mozzanatok látvány szinten ilyen nagyon egyszerű képelemként legyenek megnevezhetők.

És nem jött rá arra, hogy az, amit ő a hangokkal kapcsolatban megfogalmazott, hogy a legközvetlenebb kapcsolatot jelentik a valóság és a gondolataink között, az fényévnyi távolságra van attól, ahogyan létrejön az emberiség története folyamán, vagy éppen egy-egy ember gondolkodásában, az egyszerű geometriai alakzatoknak a fogalomrendszere. Ugyanis a legegyszerűbb geometriai alakzatok olyan mérhetetlen nagy és bonyolult elvonatkoztatási folyamatok eredményei, olyan mérhetetlenül szakad el és lett elszakítva a valóság minden lényeges jegyétől az, amit geometriai alakzatnak nevezünk vagy nevez a geometria, hogy ha távolságot meg lehet nevezni, nagyobbat el sem lehet képzelni, mint a közvetlenül működő fizikai mozzanat és a geometriai alakzat fogalmi kapcsolati távolsága.

Ezért tehát a magam részéről más következtetésre jutottam – és itt megint visszaülök, az előző előadásban elhangzott *visszaegyszerűsödés* problematikájára. Lehet, hogy nagyon esendő példát fogok mondani. Mondjuk, azt a feladatot kellene végrehajtania egy elefántnak, hogy visszaegyszerűsödjön egy amőba szintjére, akkor ez nem lenne lehetséges. Egész egyszerűen az elefánt rendkívül összetett, bonyolult, hihetetlenül sokféle módon működő rendszere nem egyszerűsíthető vissza az amőbáéra.⁴ Vagyis az elefánt soha nem lesz képes amőbaként viselkedni, „amőbaként gondolkodni”. Márpedig itt a feladatunk nagyjából ez. Azt kellene valahogy megvalósítanunk, hogy eljussunk egy olyan állapotba, amikor olyan módon és egyszerűséggel gondolkodunk a dolgokról, ahogyan a beszédkeletkezés idején gondolkodhattak az akkori emberek. Ez nem megy. A mi összetettségünkkel ez nem valósítható meg.⁵

Vagyis innentől kezdve számomra úgy jelent meg a feladat, hogy lehetséges-e találni olyan módszert, amelynek segítségével nem kitalálni akarom vagy tudom az egyes beszédhangok saját értelmkörét, hanem megtalálni, rátalálni, felismerni. És abban a pillanatban, amint ez így megfogalmazódott, rögtön kiderült, hogy Balla Zoltán eredeti útja járható. De pontosan azon a módon járható, hogy abszolút nem szakadok el a hang és a hang keltése közben működő fizikai, testi mozzanatoktól. Egyszerűen meg kell maradni bennük gondolatilag. Hogyan valósítható ez meg? Én arra jutottam, hogy *három lehetséges utat, módozatot* lehet ezzel kapcsolatban gyakorolni.

Az egyik, hogy nagy szerencsénk van. A magyar nyelvben van 14 magánhangzó. Jó, mondjuk ezek azért vannak 14-en, mert a hosszút, rövidet megkülönböztetjük egymástól. Egész egyszerűen a magyar nyelvben vannak egy hangból álló értelmes szavaink. Mindenki használja, mindenki tudja, de soha nem gondol rá. Nem kell nagyon komolyan elgondolkodni rajta. Akkor, amikor én azt mondom, hogy *a*, és rögtön kísérem [a mutatóujjal rámutató] gesztussal, tehát távolra mutatok. És azt mondom, hogy *a*, az a dolog, amire vonatkozóan bármit közölni akarok. Ez egy értelmes szavunk, amely nem igényel külön magyarázatot, és vizsgálatot sem. El kell fogadni, hogy ez abból az ősi időből való hagyatékunk, amely a beszédkeletkezés időszakának az elejét képviseli!

Ugyanilyen az *e* [tenyerével közelre mutat]: e dologról beszélek. Az, hogy a mai szóhasználatban hozzátársult még egy *z* hang bizonyos esetekben, az egy külön vizsgálható kérdés. A nyelvészek ugye azt mondják, azért, mert ez beszéd-, ejtéskönnyítő, hogy magánhangzós szavak előtt *az* vagy *ez* mutatószót könnyebb kiejteni. Ha azt mondom, hogy *az* alma, és nem azt,

⁴ Azaz a kezdeti életre. De ha megszűnik az élete, lassanként alkotó elemeire hull, azaz visszaegyszerűsödik atomi és molekuláris szintre – az élethez újra felhasználható alakra. (Amely atomok és molekulák létrejötte éppoly titokzatos csoda, mint az életé.) – *A szerk.*

⁵ De abban az összefüggésben igen, hogy mitől lettünk és vagyunk értelmesek. Más szóval: honnan van a gondolkodásunk, aminek a lényege nem a világ visszatükrözése, hanem teremtése, látszólagos fogalmi és képi megkettőzése az együttműködést felfokozó közlésben. Mert az itt feltárt létmozzanatok ugyan valóságosak, de emberi, azaz értelmes megragadásuk csak a nyelv révén történhet. A kép csak benyomás, tudattalan érzet lenne fogalom, azaz képzet nélkül. Azaz a felismert kép ugyanúgy észlelet (érzet + képzet), mint a felismert hang, hangsor, de e képzet nem képi, hanem nyelvi, s így hang eredetű. Ezért fényévnyi távolság nemcsak a hangok és a geometriai alakzatok között van, hanem beszédhangok és a képek között egyáltalán, amint az állati ösztön és az emberi értelem között is. – *A szerk.*

hogyan *a* alma. Az én mai felfogásom szerint nem erről van szó, a tetejében sok régi szöveg – már a ténylegesen olvasható írott hagyatékból – bizonyítja, hogy ez a beszédmód egyáltalán nem volt annyira mindenkire kiterjedően általános. Bizony, nagyon sok esetben nem használták a *z* hangot az *a* mellé, és úgy beszéltek, amikor rámutattak valamire.⁶

De ugyanilyen módon ott van az *ó*, a hosszú *ó*, most a hosszú *ó*-t emelem ki. A hosszú *ó* egyrészt tetten érhető a rácsodálkozásban, de nemcsak ebben, hanem leginkább abban az elismerésben, tehát hogy *ó*, *micsoda* fantasztikus dolog ez. Ugyanez jelenik meg az *ó*borban, az Ómagyar Mária siralomban, vagy az Ószövetségben, vagy egyéb más összetételekben, ahol tehát a nagy, lényeges, nemes, fontos dolgok megjelölő, rámutató szava az *ó*.

Kiss Dénes előbb említett *Bábel után* című könyvében a hangelemzése nyomán például megemlíti, hogy az *i* hangunk – ő úgy fogalmaz, hogy – tipikus szirénahang. Önmagában az *i*-t nem használjuk, de azt viszont mindenki észreveheti, hogy az *i* egyrészt a fájdalmas fölnyögésnek a hangja, a veszélyhelyzetnek, a veszélyérzetnek a hangja, és másrészt mindenképpen figyelemfelhívó. Hogyha ezt akár csak Kiss Dénes nyomán észrevesszük, akkor az azt jelenti, hogy rögtön tetten értünk egy olyan mozzanatot az *i*-ben, amelyben a veszély, a figyelemfelkeltés mozzanata működik már eleve.

Lehet így tovább menni. Egy a lényeg, hogy tulajdonképpen minden magánhangzónkkal kapcsolatban egyszer csak rá lehet ébredni ezekre a mozzanat-elemekre, és ez rögtön egy nagyon fontos következménnyel jár – a gyöknyelvészetre nézve fontos következménnyel. A gyöknyelvészet ugyanis abban a képzetben – Czuczor–Fogarasi nyomán – működik, hogy a magánhangzók a szavainkban hangulatfestő elemek. Tulajdonképpen némi túlzással az mondható, hogy önkényesen cserélgethetők. Nos, a helyzet az, hogy ma már lehet, hogy így van, – azért lehet így, mert mára elvesztettük az érzékenységünket a magánhangzók saját lehetséges mozzanat értékeivel, értelmeivel kapcsolatban, – valaha egészen biztosan nem így volt. Ezért ma már úgy gondolkodom, hogy a legegyszerűbben a két hangból – egy magánhangzóból és egy mássalhangzóból – álló gyökeink esetében érhető tetten a létmozzanatok, és amiket egyébként kedves barátunk – jelen van, Rátki Zoli – *hajsza*gyököknek nevez. Nagyon találónak találom az elnevezését. Nem hangulatfestések ezek, bár hangulati tartalmakat hordoznak, ezek effektív közlések. Lényegi dolgot közölnek.

Ugyancsak itt van, szintén a hangokkal foglalkozó barátunk, Gáll Péter, aki például úgy nevezi – saját maga – a magánhangzókat, hogy *viszonyhangzók*. Nagyon helyesnek találom ezt a megnevezést. Ugyanis összekapcsolnak, egymással viszonyba hoznak dolgokat. Olyan dolgokat, amelyeket a mássalhangzónak nevezett hangjaink, mint mozzanat típusokat képviselnek. Ilyen módon összekapcsolják egymással a mozzanatokot, de úgy, hogy saját maguk is lényeges mozzanat-elemet tesznek hozzá a mondandóban.

Még azért annyit megemlítek: az *ő* hangunk. Az *ő* hangunk, amikor hosszú *ő*-nek ejtjük, akkor rámutatás valakire, többnyire valakire, egy személyre, aki a társaságunk közelében van, de nem tartozik az igazi ismertség körébe, ismerőseink körébe. Neki nincs még neve körünkben, ő egy bizonytalan, de már ismerős. Ugyanilyen módon, sokan jogosan kifogásolják a különböző előadók esetében, amikor a mondatfűzés kapcsán *ő*-zik. Hogy „öööö”, „az jutott eszembe, hogy is mondjam öööö”... Ami tehát egyértelműen azt mutatja, hogy valamiféle háttératlanság, bizonytalanság működik benne. És ezt éppen az *ő* hang önkéntelen kiejtésével jeleníti meg akaratlanul is számunkra. Az *ő* hang tehát bizony bizonytalanságot, meghatározatlanságot, ha úgy tetszik teszőlegességet hordozó mozzanat-elem a beszédünkben.

És akkor át lehet térni az úgynevezett mássalhangzókra, vagy ugyancsak Gáll Péter barátunk által *tényhangzók*nak nevezett hangzókra. Amelyek tehát olyan mozzanatokot jelentenek, olyan mozzanatoknak a bennünk megjelenő, jelentésként megjelenő lecsapódásai, amelyeket

⁶ Nem lehet véletlen, hogy a gyermekek is így kezdik, amikor tanulnak beszélni. – *A szerk.*

aztán tudunk a beszédünk nyomán a közléseink céljára használni. Hogy példát említsek, az előbb elhangzott már a Bérczi Szaniszló előadásában a *Ká* hang. Most először is a *Ká* hang semmiképpen nem hangutánzó, abban az értelemben, hogy amikor köhögünk, ezt a hangot, vagy lényegében ezt a hangot adjuk ki magunkból. Tehát ez a testünknek egy teljesen saját, mindenféle keresgélés nélküli megnyilvánulási változata. De ugyanakkor tény, hogy amikor összeütközik két *kő*, vagy – ahogyan elhangzott az előző előadásban – a fa törzsét megüti valaki, akkor ugyanez, vagy ehhez nagyon hasonló hang keletkezik. És éppen ezért összekapcsolódik a keménység,⁷ az áthatolhatatlanság, a határ, a ténylegesen komolyan vehető határ képzeivel. Tehát igen, a *Ká* hang, – amely egyébként saját maga is egy kirobbanó és nagyon rövid lefutású hang, – a határnak, a kemény, ellenálló határnak a képzettársításban megjelenő hangváltozata.

Ugyanígy elhangzott az *eR* hang. Az *eR* hang teljesen egyértelműen a nyelvünk pörgésével, mozgásával, változásával, ismétlődésével járó hangkeltési eredmény. De ugyanezt a hangot például a fán lévő, szélben mozgó falevél is tudja adni, vagy éppen egy faág, vagy valamely pörgő, a fáról leeső, forogva leeső termés, terménynek a hangja. Vagyis a forgás ismétlődés – úgy, ahogy Bérczi Szaniszló mondta – mozzanatát természetes módon hordozó, nem jelentő, hanem hordozó hangunk. Amikor kiejtjük, akkor bizony ismétlődően pörög a nyelvünk. Ennek következtében minden olyan jelenségünket, amely forgással összefüggő, ez a hang jól tud jellemezni.

Ennek a következménye az, hogy a gyöknyelvészet, ugye, leginkább, leggyakrabban, vagy ha úgy tetszik, önkéntelenül is előhozott példája ez a bizonyos *k-r* hangpárból fölépülő gyökcsalád. Ez az ok. Mi az ok? Az, hogy amikor én azt mondom, hogy *kör*, akkor három különös mozzanatot kapcsolok egymáshoz. Az egyik az, hogy a határ. Akár a porba behúzott vonal, akár a megálljt jelentő [tenyerét felmutatja] kézmozdulat, egész egyszerűen a határt, a nem áthatolhatóságot jelenti. Az *ö* annyit jelent, hogy nincsen kijelölve a mérete, tetszőleges lehet, bármilyen. Az *r* pedig, hogy ez körbe fordul, bezárul. Ez a *kör*.

No, de akkor micsoda a *ker*? Ez önállóan nem használatos szavunk, viszont rengeteg szavunknak használt gyöke. Beszél is róla a gyöknyelvészet komolyan, hogy mindenképp valamilyen módon összefüggésben kell, legyen a *körrel*. No, de hogyan? És miért nem *kör* akkor a *ker*? Hát azért nem, mert itt már meghatározott, méghozzá közeli, *e* határról beszélek. Itt, a körülöttem levőről. Ez a *ker*. Majd aztán a *kert* ennek nyomán alakul tovább. Tehát ugyanaz a működés, ugyanaz a mozzanat sorozat jellemzi a *ker* gyökünket.

No, de akkor mit jelent, mondjuk, a *kér*?

(Már most szeretném mondani, mert ez ilyen, hogy abban a fázisban, amikor eljutunk az ilyen példákhoz, természetes módon feltődül a hallgatóságban, különösen az ez iránt a téma iránt még nem elkötelezett hallgatóságban, hogy különböző ellenpéldákat hozzon. Természetes, és rögtön mondom, ebben a kutatási fázisban, amiben vagyunk, nem fogunk tudni minden egyes esetre helyes, védhető, ellenőrzött magyarázatot adni ezen a módon. De úgy gondolom, hogy nagyon jó úton járunk ahhoz, hogy egyre több ilyen dologra tudjunk magyarázatot adni. Egyre több dolgot tudjunk ilyen módon felismerni, felvázolni és majd bemutatni.)

Tehát visszatérve a *kérre*. A *kér* tipikusan ez a mozgás [fölfelé fordított tenyerű, előretartott karját oldalra, ívben mozgatja]. Körbejár és szeretne kapni valamit. Tehát megint határon mozog és körbe fordul. Akkor viszont mi az *é* hang? Az előbb nem beszéltünk róla. Ez egy magánhangzónk, aminek nincs látszólag önálló jelentése a beszédünkben. Nos, hogyha a vizsgálatokat komolyan végezzük, akkor egyszercsak a felszínre jön, hogy az *é* hang valamiféle fon-

⁷ A szláv nyelvekben a *kő* neve *kameny*. – *A szerk.*

tosság, jóság jelzésének a hangja. Ezt a mozzanatot hordozza. Gondoljuk végig azokat a szavakat, amiben *é* hang van. Egyszer csak ráébredünk, hogy bizony mindig jelen van valamifajta fontosság. A *kér* esetében éppen az, hogy elemi létérdeke, hogy kapjon. Ezért *kér*.

Ott van még a *kar*. Hát mi? Teljesen egyértelmű, ott az ember, ott a keze, leng, körmozgást végez [a kaját lengeti], és határos körmozgást végez. No, most ezt viszont egyelőre nem akarom tovább részletezni, nem tudom, még mennyi időm van hátra [az előadásból – 15 perc].

Az a helyzet, hogy félbeszakítottam a korábbi gondolatmenetnek azt a részét, hogy milyen módszereket lehet találni arra, hogy ne visszaegyszerűsödni kelljen, ami lehetetlen, hanem felismerjük, képesek legyünk elismerni az egyszerű működéseket.

A *másik* lehetséges *módszer* már tulajdonképpen nyelvészeti módszer. Egy kicsit hasonlít arra, amit Bérczi Szaniszló *szétszedem–összerakom módszer*ként említett az előadásában. Én azal a szűkítéssel élek, hogy bizonyos esetekben – mássalhangzóknál tudom leginkább ezt a módszert alkalmazni – hogyha elkezdem sorolni azokat a szavainkat, amelyek egy bizonyos típusú mássalhangzóra végződnek, és elkezdem vizsgálni, hogy ezek a mássalhangzók milyen módon befolyásolják a jelenlétükkel az illető szó értelem-mezejét, akkor egyszer csak ráébredünk arra, hogy maga az a hang milyen mozzanatot hordoz ebben az összefüggésrendszerben.

Csak néhány példát mondok rá az *eL* hangunkra vonatkozóan. Ugye egyszerű? Elő kell venni egy szótárat, el kell kezdeni nézegetni az *eL* hangra végződő szavainkat.

Tehát: árul, dugul, bámul, zárul, vonul, zúdul, tisztul és így tovább százával. Ha végiggondoljuk, hogy az árhoz, a dughoz, a bámhoz, a zárhoz és a többihez milyen jelentéstartalmat társít vagy kapcsol hozzá az *eL* hangunk, akkor arra mindenképpen ráébredünk, hogy valamifajta megszakítatlan folytonosságot, egy folyton-működést társít értelmileg ezekhez a szavainkhoz.

Vissza fogok még térni erre az *eL* hangra, de nézzük meg ugyanilyen például módon a *Zé* hangunkat: végez, vizez, evez, tervez, sebez, érez, hegyez, céloz, hoz, okoz és a többi, megint rengeteg van. Itt teljesen egyértelműen érezzük, hogy megint csak folytonosság, de ez a folytonosság már nem ugyanaz a folytonosság. Ebben már van valamiféle változatosság, változás. Egy zizegő jelleg. Úgy, amint a zizegés zajlik a világban a különböző folyamatokban. Tehát folytonosságot visz bele az értelembe, de ez a folytonosság már egyfajta belső változatosságot is tartalmaz.

Vagy ugyanilyen módon az *eR* hangunkat, amiről már beszéltünk, nem sok értelme van tovább ragozni, de mindenesetre tehát: sodor, vidor, kotor, tipor és a többi szavakban ott benne van ennek az ismétlődése, pörgő jellege.

Tehát úgy gondolom, hogy ez mint módszer, alkalmas arra, hogy bizonyos hangjaink esetében rádöbbenhessünk, hogy milyen mozzanat típust képvisel a maga fizikai valójában és visz be a gondolkodásunkba értelem gyanánt, vagy értelem kör gyanánt.

Az előbb említettem, hogy visszatérek az *eL* hangra. Azért térek vissza, mert a *harmadik módszer*, amelyet én a magam részéről járhatónak itélek a felismerés érdekében, tehát nem a kitalálás, hanem a felismerés érdekében, ha elkezdem elemezni azokat a testi mozzanatokot és fizikai mozzanatokot, amelyeket egy-egy hang a maga módján hordoz, illetőleg az előállításához vagy képzéséhez igényel testileg. Az *eL* hang esetében azért nem tartottam végül is elegendőnek ezt az előbb említett szóvégi értelem módosító hatást, mert egyszer csak felötlött bennem az a kérdés, hogy jó, jó, hát ez egy folytonosság, ebben a vizsgálati körben kiderült, de mi van akkor, amikor például az mondom, hogy *le*, vagy *al*, vagy hasonló szavainkban nézem az *eL*-et? Ott nem úgy tűnik, mintha a folytonosság lenne benne az igazán lényeges elem. És egyszer csak rádöbbenhet az ember, én legalábbis úgy gondolom, hogy rádöbbszem, hogy amikor én kiejtem az *eL* hangot, *le-le-le-le*, tehát ilyen demonstratívan mutatom a kiejtés módját, az ál leesik közben. Szó szerint leesett az ál! Vagyis a lefelé mozgás mozzanatát is tudja hordozni, amennyiben a testi részét – és itt ugye rögtön bejön az, hogy az *eL* mássalhangzónk úgymond.

No de hát, amikor azt mondom, hogy *lllll*, akkor ez mássalhangzó? Tehát, amikor így ejtem, hogy *lllll*, akkor folytonosság, amikor pedig azt mondom, hogy *le-le*, azaz „leesik az álam“, akkor viszont a lefelé tendálás mozzanatát jelenti és hordozza egymással párhuzamosan, tulajdonképpen egymástól függetlenül. Mindenesetre a tény az tény, hogy valószínűleg akkoriban, amikor a beszéd kezdődött, akkor ez még így működött, hogy [mutató ujjával többször lefelé mutat] *le-le-le-le*. Mutatták az irányt hozzá, külön gesztusban.

No, most ugyanilyen módon visszatérnék a – Bérczi Szaniszló által említett – *eF* hangra. Ugyanaz a helyzet vele, mint az *eL*-lél. Az *eF* hang esetében ugyanis egyrészt magánhangzó: *ffffffffffff*. Amíg szusz van bennem, mondhatom. Tehát egyáltalán nem egyértelműen mássalhangzó ez. De mindenesetre az igaz, amit Bérczi Szaniszló mondott, hogy valamiféle kiáramlás, valamiféle távozás, valamiféle elmozgás értelmet, mozzanatot belevisz a gondolatainkba. Igenám, csak hogyha ugyanolyan módon, mint az előbb az *eL* hang esetében néztem az *eF* hangnak a képzésmozzanatát: [mutató ujjával többször felfelé mutat] *ef, ef, ef, ef*, felzárom az alsó ajkamat a fogamhoz. Vagyis ez a *fe, fe, fe*, tehát az, hogy fönn, fölfelé tendál. Vagyis kétféle mozzanatot hordoz és hordozhat, és hordoz az *eF* hangunk is. Az egyik a fölfelé mutatásnak a mozzanatát, másfelől pedig a folytonos kiáramlás mozzanatát. Ezért tehát nincs komoly vitám Bérczi Szaniszlóval, de mindenesetre ebben például én kiegészítem az ő általa mondottakat. Mert én azt mondom, hogy a folyó, a folyik, a fűj és a többi szavaink esetében egyértelműen a kiáramlás mozzanata, amit az *eF* belevisz a hangsorba, és a *fa, fű, fel* stb szavaink esetében viszont a felfelé mozgás, a felfelé mutatás mozzanata, ami megjelenik.

Ezt nagyon fontosnak tartom kiemelni, mert akkor még egy példát mondanék, az *eSZ* hangunk esetében. Olyan egyértelmű, hogy az *eSZ*-t így ejtjük, hogy *szszszszsz*. Egyrészt ugyanaz a helyzet, mint az előbb az *eF*-fel és az *eL*-lél: *szszszszszszsz*, magánhangzó is lehet, ugyanolyan jogon. A tetejében, amit nehéz észrevenni és ma már nem nagyon gondolkodunk el rajta, ezt **beszívva** is lehet: [szívja a levegőt] *szszszszsz*. Így is lehet ejteni. Ha pedig így ejtem, egészen más mozzanatot hordoz. Mert ebben az esetben egyrészt hordozza a befelé, a testünkbe befelé való mozgás mozzanatát, egyáltalán a befelé mozgás és az elszívás mozzanatát, másrészt pedig hordoz valamiféle sajátos fájdalom vonatkozást. Nem véletlen, hogy a hirtelen jött fájdalom ezzel a hanggal, ilyen módon kiejtett *eSZ* hanggal jár együtt. Tehát fel kell ismerni, hogy ez a hangunk is legalább két, részben egymástól független mozzanatot vihet be és visz be a beszédünkbe. Annak függvényében mást, hogy éppen a mondandónk mely mozzanatot igényli.

Egyébként ugyanez az *e* hanggal kapcsolatban is megvan, mert [szívja a levegőt] *eh, eh, eh, eh, eh*, és ebben a pillanatban az evés mozzanata rögtön értelmezhetővé válik. Ellentétben azzal, amikor azt mondom, hogy itt a közelben [azaz sima *e*].

Nos, úgy látom, és úgy gondolom, hogy ezen az úton, ezen az alapon tulajdonképpen minden hangunkat fel lehet dolgozni mozzanat típus vonatkozásban. Az adódik ki, hogy bizonyos hangjaink esetében nem is egyféle mozzanat, hanem egymástól akár látszólag elszakítható mozzanatok is ugyanaz a hang hordozhat. Nem bármilyet. Nagyon is kötött mozzanatok hordozhat. Mert például ugye az előbb [Bérczi Szaniszló előadásában] elhangzott az, hogy a *CS* hang az vizes mozgásnak a hangja, ugyanakkor viszont, ha a testi mozzanatot nézem, *cscscscsc* összeszűkülés, csücsörítés. És nem véletlen, hogy *csecs, csöcs, csatorna* stb szavainkban pontosan ez a szűkülés, összezáródási tendencia van benne.

Teljesen egyetértek [Bérczi] Szaniszlóval például az *ny* hangnak a nyúlás vonatkozású *ny-nynyny*, elhúzás jellegével, miközben hozzátésem, hogy ebben bizony van egy fájdalommassági mozzanat is. Tehát a *nyögés* kapcsán kiejtődő *eNY* hang megjelenik, mint fájdalom mozzanatot hordozó elem a beszédben a *nyúlás* mozzanat mellett.

Még megengedem magamnak azt, hogy a *Té* hangra is kitérjek, ha már [Bérczi] Szaniszló beszélt róla. Valóba, a *Té* ilyen [gyengén veri az asztalt] ütközéseknek, a lágy ütközéseknek a hangja. De ha mozzanat szinten vizsgálom, akkor észre kell venni, hogy a *Té* hang esetében a

nyelvünket föltpasztyjuk a szápadra, majd leejtjük onnan: *T*, így ejtjük a *Té* hangot. És ez azt jelenti, hogy találkozás. Például a *tapintás* szavunk elején levő *Té* hang a találkozásoknak, érintkezéseknek a hangja. Mindenhol vagy felületek, vagy elemek egymással való találkozásának, érintkezéseknek mozzanatát hordozó beszédelem a *Té* hang.

Órákat, napokat lehet ezekről beszélni. Úgy gondolom, hogy egy egészen különleges és izgalmas vizsgálati terület. Nagyon örülök, hogy egy olyan baráti társaságnak lehetek tagja, aki ezzel foglalkozik, és aki ezt komolyan veszi. És nagyon remélem, hogy kibontakozik ez anynyira, hogy ebből esetleg valami komoly, mindenki számára hasznosítható dolog is legyen majd.

Köszönöm szépen a figyelmet.

Hozzászólás, vita: Raig Mária Magdolna, Darai Lajos, Sancz Klára Lujza, Fabó László, Szili Imre, Rátki Zoltán, Záhonyi András, Bérczi Szaniszló, Gáll Péter

Raig Mária Magdolna

Raig Mária Magdolna vagyok. Én is a munkacsoportnak a tagja, de nem véletlenül nem említette [Fabó László] a nevemet, mert én egészen másként gondolkozom, hogy hogyan lehet... Abban tökéletesen egyetértek velük, hogy minden hangnak önálló jelentése van. Csak, hogy milyen elvek alapján határozhatjuk meg a hangok jelentését, itt már nagyon erős vita van közöttünk. Vegyük például a *Ká* hangot. Ők azt mondják, hogy határ. Számomra a határ azt jelenti, hogy valameddig elmegyek. Ugyanakkor a *Ká* hang tartalmában inkább az a tartalom van benne, hogy valami kikerekedik, kialakul, a keretek kialakulnak valamihez, ami utána tartalommal telítődik. A *keret* szóban tényleg van valami határ jellegű, de mégis mást jelent. Sokkal helyesebbnek érezném, hogyha azokat a szavakat használnák példaként, amiben benne vannak a hangzók, hogy érezni lehessen a jelentését. Nem jut eszembe most az a görög filozófus, aki azt mondta, hogy a hangnak ereje van. És tulajdonképpen, ha már valamit, ilyen szempont szerint néznénk a hangokat, akkor helyesebb lenne, hogy – részemről, legalábbis én úgy érzem – ha erőkhöz hasonlítanánk a hangokat. S például az *eF* hang számomra az, hogy a figyelmet oda irányító erő. Ami a felszínen van, ami fent van, ami tehát... És az *Ű* hang például az, ami a háttérben van. Ami nem, nincs, például a Szent Koronán. Még annyit, hogy az egész vizsgálatot a számokkal analógiában nézem, tehát mindig, minden hang valamilyen számnak a [kifejeződése], minden hang jelentése analógiában áll valamilyen szám minőségi jelentésével, avval a jelentésekkel, amit már az ókorban is mint ideákat tárgyaltak. Például az *Ű* hang a 18-as szám, és ha megnézzük a Szent Koronán a 18-as számot, akkor, – Szent Bertalan képe teljesen el van takarva, – az azt a tartalmat sugározza, hogy vannak olyan háttérmunkák, amik nincsenek a felszínen, de nagyon fontosak a háttérben, és a 18 szem gyöngy hátul szintén ezt hangsúlyozza, hogy a hátul lévő munkák milyen fontosak. Tehát hogyha a hangokat a számokkal analógiában, a számok törvényszerűségeit vizsgálva nézzük, akkor egyből egy ellenőrzési szempontot is kapunk az egészhez. És szerintem sokkal könnyebb tárgyalni valamiről, amikor rendszert alkot és arról vitatkozni, mint az, hogy most belegondolnak és azt mondják, hogy ez a határ, vagy ez fentről kijön. Hát számos olyan szót lehet találni, amikor én nem így gondolom, hogy ezt jelenti, például a *kiben*, *kígyóban* nem érzem ezt a határ jelentést. És ugyanez igaz a többi hangoknál is, hogy, például ott van a *Bé* hang, ami a 2-es számmal analóg, első benyomásra tényleg az ember úgy érzi, hogy ez a benti, belső dolog, de mikor értelmezzük a benti, belsőt? Ha van a külső is. Ott van a *bot* szavunk, aminek két vége van, tehát egy olyan kettősséget jelent, amikor az egyik dolog feltételezi a másiknak a létét. A bőr feltételezi azt a belsőnek a létét, amit befed, beborít az a valami. Tehát hogyha mint erőket nézzük, és összefüggéseiben a számokkal, egy ellenőrző rendszert építünk, szerintem sokkal hatékonyabban tudnánk haladni, mint hogyha

azon vitatkozunk, hogy most ki mit gondol bele, hogyha éppen most arra koncentrálsz és azt hiszed, hogy ez a jelentése. Köszönöm szépen.

Darai Lajos

Én nem látok ilyen óriási ellentétet, inkább a kiegészítést látom benne. De a megszólítottak, kérdezem, hogy akarnak-e válaszolni. Nem? Jó, egyelőre nem, akkor a következő hozzászóló:

Sancz Klára Lujza

Az [előadó] úrhoz lenne egy kérdésem. Említette az előadásában, hogy a hangok megértéséhez feltétlenül szükséges az, hogy ahol kiejtik. Ott, abban a kultúrkörben kell, – tulajdonképpen ez volt az értelme, – hogy megértsék a szót, hogy a hangokat ismerjék. Most hirtelen eszembe jutott, hogy a franciák ugyan a *Há* betűt kiírják, de nem ejtik ki. Hogy akkor most mi történik ezzel, hogy a genetikának is köze van akkor ahhoz, hogy milyen hangot használunk? És bár nem olvastam még, hogy amilyen hangokat nem tudtak a latin írásmóddal rögzíteni a magyar rovásírásból, hogy az milyen hang volt? Annyit hallottam mindig, hogy bizonyos hangokat nem tudtak leírni a latin betűvel, amit a rovásírással le tudtak írni. Tehát mi akkor ennek a módja, hogy ezen változtassunk? Vagy valóban szükséges akkor a genetikát is figyelni, hogy milyen hangokat használnak az emberek?

Fabó László

Köszönöm szépen a kérdést. Én határozottan azon a véleményen vagyok, hogy ennek semmi köze nincs a genetikához. Azon az egyen kívül, hogy ember legyen, emberi lény legyen az, aki beszél. Ezen túlmenően nincsen köze a genetikához. Ez egyértelműen kulturális kérdés. Az egy jó, érdekes felvetés, hogy a franciák a *Há* hangot nem ejtik. Ez alkalmat ad számomra arra, hogy a *Há* hang mozzanatos értékét megemlítsen. Ugyanis, amikor kiejtjük ezt: *HHHHHHHHH*, ez valójában egy hangtalan hang. Tehát itt nem ejtünk igazából semmit. Ezért, úgy gondolom, nemcsak én, de én mindenképpen úgy gondolom, hogy a *Há* hang valójában a némaság, a hangtalanság hangja. Amiből az is következik, hogy csak a példáimat kicsit kiegészítsem, hogy például a *hal* szavunk azért ilyen hangokból áll, mert a hal maga néma. Ott van, általában távol tőlem, és lenn van. Mert általában én a vizen kívül, felül vagyok. De emellett még nyugodtan mondhatom azt is, hogy folyamatosan ott van, tehát akkor az *eL*-nek a folyamatosága is benne van ennek a szónak az értelmében. Tehát úgy gondolom, hogy ami a kulturális vonatkozását illeti a dolognak, nem volt igazán kulturális különbség abban az időszakban, amikor a beszéd kialakult. A beszéd tovaépülési folyamatában, ha úgy tetszik, a történelem tovaördülése folyamán alakultak ki számottevő különbségek, éppen kulturális alapon és következtében.

Darai Lajos

Nekem muszáj a hozzászólásodhoz két dolgot hozzátennem. Az egyik, hogy a görögben megkülönböztetik a hehezetes hangokat. Egy ilyen kis karika [valójában félkör], s ha így van [a szó előtt a szó felé nyitottan] a kis karika, akkor *Hával* [kezdve] mondjuk azt a szót, ha fordítva van, akkor nem ejtjük a *Hát*. Tehát a hang megvan. Mert valakik itt tiltakoztak, hogy a *Há* hang, igenis, ez hang. A másik a kultúra. Te létmozzanatokról beszéltél. Minden emberi létmozzanat kultúra.

Raig Mária Magdolna

Csak annyit, hogy számomra a *Há* hang a hatalmas átalakító erő, amely, ha megnézzük, a *hegy*, *hisz*, *has*, tehát ha a *Há* betűvel kezdődő szavakat nézzük, akkor egy erő.

Darai Lajos

[Fabó László felé:] Azért mondtam neked, hogy minden emberi létmozzanat kultúra, mert azt mondtad, hogy semmi köze a genetikának [mindehhez], viszont a létmozzanatainkat a genetikánk határozza meg.

Fabó László

Nemcsak.

Darai Lajos

Az más kérdés, hogy nemcsak. De gyere holnap, és Oláh Zoltánnal ezt beszéljétek meg. Nézd meg az előadásának a címét [Genetikai folytonosság *Rudapithecus hungaricus*tól napjainkig].

Szili Imre

Szili Imre vagyok, és a *kígyó Kára* hagy mondjak egy most beugrott választ. Hogy a kígyó mit jelent? A kígyó azt jelenti, hogy mondjuk, magas Déva várára megyek fel konkrétan, és ott a bozótok között tele van viperával. És megyek, és megyek, és meglátok egy viperát, és ott a határ. Visszahőkölök tőle, ezer százalék. Tehát én ezt kipróbáltam, ez így működik. Még a két előadóhoz. Mindkét korábbi előadás nagyon tetszett. Már tegnap is vitakoztunk [a Régi magyar íráskör munkacsoport által szintén Budakalászon ugyanott tartott műhelybeszélgetésen] azon, tehát most nagyon konkrétan megfogalmazom az ellenvéleményemet. Az ősnyelv mint olyan. Tehát nekem az az érzetem, hogy azon keresztül, hogy ős nyelv és az, hogy hogy alakult ki a nyelv, illetve hogy elkezdünk szavakat, elkezdünk hangzókat elemezni, tehát a szavak elemzésével és a hangzók elemzésével abszolút mértékben egyetérték. De az, hogy hogy alakult ki a dolog, nekem az az érzetem, mint hogyha a finnugrizmusnak egyfajta árnyalata jönne itt elő, azon keresztül, hogy bizonyosan nem fogjuk tudni megállapítani azt, hogy ezek, hogy ez hogy alakult ki, hogy ott makogtunk, vagy nem makogtunk, én bizonyos vagyok benne, hogy nem makogtunk. A [Bérczi] Szaniszló azt mondja, hogy hát mutogattunk, meg... Tehát itt a kérdés az, hogy nem lehet-e ezt kikapcsolni teljes egészében, ezt az ős dolgot, és arra koncentrálni csak és kizárólag, hogy mit jelent az, hogy *bor*, mit jelent az, hogy *ber*, stb, stb? Tehát a hangzókkal, hangsúlyozom, teljes mértékben egyetérték, hogy azt, amit [Fabó] Laci is előadott, hogy ebben van még egy olyan mozzanat, meg egy olyan mozzanat, ezek nagyon szépek, nagyon jók, de kár az energiát oda fecsérelni, hogy ez hogy alakulhatott ki. Köszönöm szépen.

Darai Lajos

Egyetérték, olyan értelemben, hogy a kiegészítés folytatódott. Tehát erről az oldalról, az egész oldaláról is meg kell közelíteni, de mintha lenne értelme szétszedni tényleg, és az egyes alkotó elemeket is megnézni, mert valószínűleg ez a megközelítés is gazdagodik általa. Mert mindig fel kell tenni a kérdést, hogy honnan van a jelentés. Lehet mondani, hogy a Jóistentől, de akkor még nem mondtunk túl sokat róla [a részleteket illetően]. Örülök, hogy itt vannak heten a tegnapi [vita]napból, és ez mutatja, hogy micsoda élő kérdésről van szó.

Fabó László

[Szili] Imre, ha komolyan végiggondolod, én nem beszéltem arról, hogy hogyan alakulhatott ki. Én arról beszéltem, hogyan működik.

Rátki Zoltán

Üdvözetlem. Rátki Zoltán vagyok. Mintegy 20 éve én is foglalatostodom ezekkel a dolgokkal. A jelenlevő, meg az érintett kollégáknak a munkásságát nagyon régóta ismerem, meg még 20-30 más „nyelvelőnek” a munkásságát. Oda, pont ez az utolsó gondolat az, amivel én is foglalkozni akartam egy kicsit, hogy pont úgy van ma, pont úgy él, ahogy kialakult. Tehát én ezt állítom, és önmagáért beszél. És ennek, hogy ez esetleg így van-e, arra azt javallom mindenkinek, aki komolyan foglalkozna vele, hogy összpontosítsa a figyelmét a legegyszerűbb szavakra. Szerintem pedig a legegyszerűbb szavak kettő hangból állnak. Egy magánhangzó meg egy mássalhangzó, vagy egy mássalhangzó meg egy magánhangzó tudatos összeépítéséből születik meg a szó. A magánhangzó–mássalhangzó, mássalhangzó–magánhangzó szerelméből születik meg a szó. Általában a nyelvtudomány, és akik amivel foglalkoznak, a gyököket említik leginkább. És a gyökökből is leginkább a háromhangos gyököket, két mássalhangzó között egy magánhangzó. Azért, miközben sorolják meg indokolják a véleményüket, mindig be-beugrik az, hogy egy-egy sorban kéthangos szavakat is találnak, és akkor a kéthangosak és a háromhangosak közötti összefüggést is kutatják. Akkor lehet majd ezt a dolgot igazán áttekinteni, bárkinek személyenként, ha az összes kéthangos szót leírja. Ez nem sok, ez 644 kéthangos szó. Látszólag egy formai dolog, hogy összerakom a mássalhangzót a magánhangzóval, de a csoda akkor jön majd ki belőle, ha minden mássalhangzót összekötitek minden magánhangzóval, előről, vagy hátul, – rácul, tótul avagy bunyevácul, ez csak a bolondság volt – tehát minden magánhangzót minden mássalhangzóval, minden mássalhangzót minden magánhangzóval, ez 644 kéthangos szó. És mikor megvagytok vele, mivel elég jól beszéltek magyarul, én is ezt csináltam, szépen elkezdtem bekarikázni, hogy hány darab értelmes, ma is érthető kéthangos szó jött ki ebből a dologból, mindegyik a maga értelmével. Utána megcsináltam szótárral, barátok segítségével, 25 másik nyelvvél, ugyanezt a játékot már. Mivel meg építész vagyok, utána a következő lépésben a kéthangosokhoz hozzáraktam egy harmadik hangot, az már vagy hatezer- valamennyi szót ad. Azt is végignéztem, azt is megcsináltam 3-4 nyelven. És sokan tudják, meg tapasztalják, hogy néha igen nagy a pofám. No, azért nagy a pofám, mert tudom, hogy mi volt ennek a játéknak az eredménye. Köszönöm szépen.

Darai Lajos

Köszönöm szépen. Látjuk, hogy bizonyos állapotokat igenis meg kell nézni, a kéthangúakat meg kell nézni, utána meg kell nézni a 18 [hangúakat] meg az elkáposztásítottalanítottátokat stb, tehát vannak elég hosszú szavaink is. Tehát ezeket az utakat végig kell járni, és arra kérem Záhonyi Andrást, aki most szót kért, hogy a tegnapi napról is egy kicsit számoljon be...

Záhonyi András

Záhonyi András vagyok, mérnök, de most, mint a tegnapi *Hangértemény kerekasztal* házigazdája fogok néhány szót szólni. Először elmondom, amit gondoltam. Mindenkit meg lehet dicsérni, hogy nagyon szépen dolgozik a maga tartományában. Azonban egy dologra felhívnam a figyelmet. Az idő- és térbeliség kérdésére. Hány jégkorszakot élt már át az emberiség? És hányszor kellett szinte nulláról újrakezdeni? És valószínű, hogy a beszéd kapcsán is elfelejtődtek dolgok. Aztán újratanulták, újra rájöttek. Tehát ez egy ciklikus folyamat. Azon kívül, az éghajlattól függően, bizonyos melegebb területeken túl lehet élni. Mint a Kárpát-medencében is túl lehet élni jégkorszakokat. Aztán van persze a Pólus-eltolódás, és így tovább. Tehát itt figyelni kéne, mert úgy látom, hogy az egyes kutatók időben más állapotát vizsgálják a nyelvnek. Mert ugye a numerológia, az aritmológia, az asztrológia, ezek egy későbbi, nagy tudást összpontosító keretrendszerek, de nyilvánvalóan ezek egy picit már más, absztraktabb szókészletre alkalmazhatók. Legalábbis én erre gondoltam, amikor a Deimel páter által megírt *Planetarium Babylonicum* című szótárt lefordítottam német nyelvből. Mert az akkori mezopotámiai

tudásnak, csillagászati előrejelzéseknek, együttállásoknak az összes ismeretét összefoglalta. Tehát mindenki jó úton halad, csak még nem érték össze ezek az idő- és térbeli szálak. Hogy lehet eldönteni, hogy kinek van inkább igaza? Ugye mindenkinek igaza van. Ez igen nagy ellenállást váltott ki a tegnapi nap folyamán, amikor ezt elmondtam, de elmondom még egyszer. Az fog nyerni, aki szavak százait, ezreit meg tudja magyarázni. Csak ehhez dolgozni kell. Nem mindenki szeret dolgozni, sokan szeretnek nagyot mondani. Én kigyűjtöttem a görög, az olasz és a szlovák szótárból néhány gyök esetén az összes szót – a szlovákból még azt is, hogy hány hasonló szavunk van. Én szeretek dolgozni. S akkor legalább képet kaptam, hogy hogyan működik. Úgy, hogy nekem igazam van, és majd mindent megmagyarázok, úgy nem lehet eljutni ideig, hogy mások is elismerjék, hogy mit csinálok. Tehát ezek borzasztóan lényeges dolgok. A borzasztót most jó és rossz értelemben is mondom. A harmadik dolog, amire szeretném felhívni a figyelmet, ezt Rátki Zoltán említette, tessék idegen nyelveket is tanulni, és ott is megvizsgálni, hogy hogy működik. Ugye, a *Há* esetében erről hallottunk néhány gondolatot. De hát azért van a *sah*, *Allah*, *doh*, *potroh*, de aztán úgy mondjuk, hogy *mé*, mi se ejtjük ki a *Hát*. Tehát a magyar nyelvben is megvan ez a néma *Há*. Tehát itt egy csomó olyan dolgot kellene vizsgálni, és megmutatni és teljességében kutatni, amire egyelőre még nem láttam itt példát. És én erre buzdítanék mindenkit. Legyünk szorgalmasak, és akkor talán eljön az a pillanat, hogy kiderül, mennyire van igazunk. Köszönöm.

Darai Lajos

Igazad van, de azért van a Dunántúlon egy olyan tájszólás, ahol azt mondják a *mé* helyett, hogy *méhe*, tehát kiejtik a *Hát*... És Bérczi Szaniszlóhoz is szeretnék hozzászólni. Amikor az egyezőségről és a hasonlóságról beszélt, akkor nem tudom, gondolt-e, gondoltál-e arra, hogy milyen mélységekbe és magasságokba visz ez a dolog. Ugyanis a hasonlóság, az a hasonlítás, és minden jövő ismeretlen, és nagyon jó lenne, hogyha hasonlítana ahhoz, ahhoz az emberséghez, ami eddig volt. Tehát a hasonlóságban, hasonlításban legyen egyezés is. De mégis azzal, hogy újat hozunk be és jövőt hozunk be, azáltal bővül és gazdagodik az életünk. Tehát ez a mozzanat is benne van az ő előadásában szerintem.

Bérczi Szaniszló

Köszönöm szépen a szót. Igazából akkor én összefoglalom azt, amit az eddigiekhez akartam megjegyezni. Igaz, hogy a mozzanatok részét képezik annak, amit én úgy neveztem, hogy élethelyzetek. Tudniillik az élethelyzetekben benne vannak a statikus dolgok is és a dinamikus dolgok is. Ez az egyik. A másik: sokszor elhangzott a *Há*. Hát én abból a szempontból voltam következetes, hogy mi minden jelenségtípus van összegyűjtve abban a szellemben, ahogy [Rátki] Zoltán is mondta, Mert ha a *Hát* megnézzük, ugye *Há* a *hó*, meg a *hő* szóban van talán a legegyszerűbben benne... De a lényeg mi? Hogy a *Há* hogy keletkezik. Ebből a szempontból akkor Fabó Lászlónak a – hogy mondjam – élethelyzet mozzanatát hivatkozván, énszerintem a *Há* közös jelentése ma, hogy valami elfogy. Hát mondjon valaki egy *hát*: *hHHHHH* és elfogyott, nem bírok többet mondani. No, de mért érdekes ez? Hát azért, mert ennek az értelmében értem, hogy mit jelent az, hogy *hív*. A *v* az, hogy vele van, de külön. Ha én hívom a gyereket, az azt jelenti, hogy csökkenjen le a távolság és a távolság lecsökkenés a helyet, a hol?-t, a helyet, rengeteg élethelyzetet, a húz-t, meg a hozod-ot, mind értelmezi. Mert a *Há* azt jelenti, hogy elfogy. Mi? A távolság. *Zé*: mozgás által. Tehát a *hoz*, *húz*, *ház* ennek a variánsai, szintén benne vannak. A másik: itt elhangzott, most nem tudom, hogy Gáll Péter említette-e, de lehet, hogy tegnap említette, ezt a gyökszótárt. És a gyökszótárban ilyen modern nyelvészetek vannak, ahol azt, hogy a mássalhangzók közötti magánhangzó megváltozik, azt flektálásnak nevezik. No de, mikor formálódnak a fogalmak, én mondom egyet, ahol mindegyiknek más jelentése van, de biztos, hogy az egész közös helyről indul, és az a *mar*, *mer*, *mér*, *mor*. Hogy ennek az

ősi képe mi? Az *eM* mindenütt ott van, ahol nyit, csuk jelenség van. Fele a kézhez kapcsolódó dolgoknak, *mancs*, meg az archoz *mosoly*, az mind *eM*mel kezdődik. A másik fele csak az, ami *A*, tehát az *eM* a nyit, csuk. A *mar*, *mer* az, amit az állat csinál. Hol? Ahol az állatnak a *marja* van, tehát itt [mutatja: a nyakánál hátulról] kapja el az állatot. No, most a *mer* viszont – és itt jövök a közeli, távolhoz, amit Fabó Laci mondott, – hogy a *mar* az távol, ugye ráugrik, még én is kinyújtom a karomat, kezemet és aztán egész szóbokra van: Ne marakodjatok gyerekek! stb – a *mer* itt van közelben. Pl. *merek* a vízből ki, s ebből lesz a *mér*, mert azt úgy [mérlegelem] a két kezemmel. Az élethelyzetek – jó én azért tudok ilyeneket mondani, mert én rengeteget rajzoltam, ahogy a[z általam sorozatban kiadott] füzetek is mutatják. Ez az emberben állandóan azt a kérdést veti fel, hogy én mit tehetek bele jellemző képként. S az ember sok ábrán végigfut... Tehát az a lényeg, hogy ez, amit a modernből visszanezve flektálásnak neveznek, ez egyszerűen a fogalomfejlődés része, ahol a magánhangzót megmódosította, és így a közel, távol stb élethelyzetekhez igazította ezt.

Raig Mária Magdolna

Tegnap az előadáson mondtam, beszéltem arról, hogy hogyan alakulhattak ki a hangok és a számok közötti analógiák, amivel már Püthagorasz iskolájában is foglalkoztak. Azt mondták, hogy a természet a tankönyv, a természetet figyelték meg. A matematikáról ma is ismert, hogy a világunk működését a matematikával lehet leírni. Számtalanszor előfordult, hogy matematikusok hamarabb definiáltak valamit, és utána fedezték fel a természetben annak a jelenségnek a létét. Tehát az, hogy [Záhonyi] András azt mondja, hogy az asztrológia, meg ezek a fogalmak később alakultak ki, én inkább úgy fogalmaznék, hogy több mint 2000, több mint 3000 évvel ezelőtt is már foglalkoztak evvel a témával. Amikor még jobban tisztában voltak a hangok és a számok minőségi tartalmával. És hogy evvel foglalkozunk, és hogy ennek felismerését figyelembe vesszük, ez nem egy jelentéktelen dolog. És nem is mi akarjuk felfedezni a spanyolviaszt, hanem gondoljunk utána, hogy például a hieroglifák vagy más ókori szimbólumokban ezek a tartalmak hogy jelennek meg. Például sumér pecsétengereken, meg hasonló témákat osztani. S ugyanez a tartalom. Főleg azért ragadt el az egész téma, mert nekem az egész csak játéknak indult, de mikor a Szent Koronában felfedeztem, akkor úgy éreztem, hogy ennek nagyon, nagyon fontos jelentősége van. Köszönöm szépen.

Fabó László

Csak annyit szeretnék jelezni, hogy a tegnapi összejövételünkön Rátki Zolinak volt egy nagyon fontos megjegyzése, nevezetesen hogy: Gyerekek, hogyha a háromhangos gyökökkel foglalkozunk először, akkor olyan mérhetetlenül kusza lesz az egész, annyira lehetetlen lesz konzekvens vizsgálatokat végrehajtani, hogy gyakorlatilag csak beleörülni lehet. Ezért szükséges és érdemes a kéthangú összetételeket vizsgálni. Ott ugyanis ez elég kisszámú gyököt eredményez és viszonylag könnyen elemezhetőek ezek. Mért tartom rendkívül fontosnak Zolinak ezt a megjegyzését? Azért, mert ha már három hang esetében az ő évtizedes munkái után arra a következtetésre jut, hogy lehetetlen kibogozni valami normális hozzáállást, akkor mi történik, amikor elkezdek numerológiát, csillagászatot, s nem tudom én, micsodákat, belevonni még a képbe. Hiszen gyakorlatilag a [kutató] kör[ben], például a Szaniszlóval a *Há* hanggal kapcsolatos véleménykülönbségünk pontosan abból fakad, hogy én fölteszem azt a kérdést, hogy miért, ha a *Há* elfogy, akkor a *Gé* nem fogy el? Vagy a *Ká* nem fogy el? És a többi. Mind baromira olyan rövid, hogy elfogy.

Darai Lajos

Csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy mivel létmozzanatokról van szó, gyakorlatilag az egész magyar nyelv, mind az egymillió kifejezésünk vizsgálendő. És vizsgáljuk is tizenöt millióan, de reméljük, hogy a következő 100 évben százötven millióan.

Rátki Zoltán

Igen, vizsgálni vizsgáljuk, keresztbe-kasul évszázadok, évezredek, érvmilliókon keresztül, de hogy megértsük, egy picit még vissza szeretném irányítani – és nagyon kedves a [Fabó] Lacitól, hogy megemlítette a tegnapi, már a kávézóban való beszélgetést – hisz van ezért ez erről írt tanulmányaimban egy olyan mondat is, ami arra utal, hogy mi a megoldása annak, amit keresünk. Tehát hogy létezik-e olyan, hogy a mássalhangzóknak jelentései, ősjentései [vanak], sőt abból kivéve a legfőbb jelentéseket. S én azt állítom, hogy a magyar nyelvnek már a kettő hangos szavai is... Tehát nem kell hozzá a háromhangos [vizsgálat – kiindulásként], úgy, ahogy Laci mondta, kimondottan nem is kell, mert csak összekócolja a dolgokat. A magyar nyelvnek már a kéthangos szavai is kimunkálják magukból, nem én, nem a Laci, nem a [Gáll] Peti, nem a többiek... Tehát a magyar nyelvnek, ha megcsináljátok azt a táblázatot, végignéztek minden egyes kéthangos magyar szót, mindegyik egy-egy mássalhangzóhoz van rendelve, minden mássalhangzóhoz több kéthangos magyar szó van rendelve. S aztán elkezdtek gondolkodni rajta, hogy mit mesélnek nekünk már ezek a kéthangos szavak is, akkor ebből munkálódik ki minden mássalhangzónak az ősjentése. És onnan már csak egy ugrás és onnan már nem nehéz a háromhangos szavaknak, amiben két mássalhangzó van, a jelentését kisillabuszolni, vagy játszani vele. Mert ha megvan a *Káé* és megvan az *eRé*, és a többi is megvan, akkor behelyettesítem. És akkor van vagy 22 magyarázata a *k*-rnek és az összes többinek is... De ez a két hang a kéthangos szavakban a király, ha van, ha nincs, és ha én vagyok az udvari bolond, ha nem. Beleépített, bele írt, rótt egy csodálatos üzenetet a magyar nyelv a kéthangos összavaiba. És ezekbe a kéthangos szavakba írt üzenetre épül egy magyar tudásvallás, ha van, ha nincs. Köszöntem.

Gáll Péter

Gáll Péter vagyok. Csak azért szólok, hogy ne kummogjak itt, mert meg lettem többször is szólítva, és remélem, hogy néhány értékes gondolattal hozzájárulok itt a kutatótársaimhoz. Én is az egységet igyekszem erősíteni, de az ellentétek is mindenképpen szükségesek. Úgy érzem, hogy az előrejutáshoz, a kicsiszolás szükséges, és az ellentétek megtalálása fontos. Úgy érzem, hogy kicsit ellenkezek olyan tekintetben többünk véleményével, illetve nézetével, hogy – és meg is engedem magamnak ezt az utat, mivel hogy többünk úgy gondolkodik, hogy – tehát az evolúció szemléletében, és az ősnelv szemléletében, én meg azt mondom, hogy – ez egy új fogalom számomra – hogy *csúcsnyelv*. Tehát hogy olyan, a szavaink és a gyökök szintjén is, olyan képeket tárnak elém, amelyek egy jóléti társadalom termékei, életképei. És amelyek egy olyan társadalomban nem jöhetnek létre, ilyen szavak, aminek a tagjai azzal töltik az idejüket, hogy száraz, kiszáradó félben lévő pocsolyákban keresgélnek a betevő falatokat. Vagy éppen bogyót gyűjtögetnek. Hanem, igenis, egy jóléti társadalomban létezhet olyan magasfokú szellemi kultúra, ahol már eltarthatnak olyan embereket is, akik csak, vagy nagy részben a szellemi térnek áldozzák az életüket. Itt mi olyan munkát végzünk érzésem szerint, amibe bárki becsatlakozhat. Ez nyilvánvalóan elhívás és szerelem kérdése is. Mivel nem feltétlen, tehát anyagi jóléttel ez nem jár, tehát anyagi keresettel, inkább csak áldozattal. És forgolódós éjszakákkal, ahol az embert nem hagyják nyugodni a gondolatai, és jegyzetelni kell az alvás helyett is. Úgy érzem, hogy a folytonos evolúció bonyolódik a történelem viharai miatti és szellemileg is jelenlévő meg-megtöréssel, és a felejtéssel. Mert a régiek, az ősök hiába dolgoztak ki egy rend-

szert, ahogy Záhonyi András is említette, hogy itt bizony, ha más nem, de például a jégkorszakok is megtörték a szellemi folytonosságot. És voltak mozaikok, amiket szerintem is pótolni kellett és kiegészíteni. Viszont vannak olyan, az anyagi világon túlmutató területek: logika, metafizika, egyéb jellegű területek, amelyek örökök, legalábbis sokkal állandóbbak, mint az anyagi világ. Ahonnan pedig leíhatjuk a tudást, mint ahogy a Marson is $2 + 2$ valószínűleg 4 lesz, egymilliárd év múlva is. Bár ez nem biztos, de valószínű. Így ugyanazokra a dolgokra rá tudunk tapintani és újból ki tudjuk ilyenformán építeni ezeket a mozaikokat. Ez egy állandó és időről-időre igényként is felmerülő kutatás és munkálkodás.

A Czuczor–Fogarasi-féle szótárat nézegetem, gyűjtöm ki belőle a gyököket, hogy majd a kutatócsoport elé tárjam és némileg rendszerbe szedve, különféle módon ábécé sorrendbe is szedve aztán végig tudjunk menni rajtuk. És ezekben a szócikkekben azt találom, hogy Czuczor és Fogarasi írja néhányánál a saját gondolatait is: hogy ez, például, egy elvont gyök, ezt meg ezt jelenthette, vagy egy elavult, egy régi iratokban lévő, aminek az értelme ma már, meg még már az ő korukban sem, 150 évvel ezelőtt sem volt ismert. És néhány szócikknél még azt is hozzátesszük, hogy bizonyos kutatók szerint pedig ez meg ez. Ebből az az érzésem támadt, hogy bizony már hasonló, vagy akár ugyanolyan jellegű tevékenység, mint amit most mi folytunk, már az ő korukban is létezett. És aztán a köztes időben ő és mi közöttünk nem tudom, hogy mi történt. Lehet, hogy egy ilyen mélypont következett, de időről-időre ez az igény nagyon megerősödik és csoportok jönnek létre, egymást megtalálják emberek, aztán jön megint egy háborús idő stb. Tehát alkalmak vannak erre, viszont ritkák ezek az alkalmak, úgyhogy nekünk is ezt meg kell ragadni és értékelni, és örülni, hogy megint egy ilyen korszakhoz, korhoz értünk. Köszönöm szépen.